

IRAQI
Academic Scientific Journals

العراقية
المجلات الأكاديمية العلمية

ISSN: 2663-9033 (Online) | ISSN: 2616-6224 (Print)

Journal of Language Studies

Contents available at: <http://www.iasj.net/iasj/journal/356/about>

Anxiety f existence in the poems of Ramyar Mahmood A cognitive philosophical study in The Light of (Martin Heidegger) existential philosophy

Mohammed Nabi Ibrahim *

Master in Kurdish Literature Ministry of Education Directorate of Education Soran

mhamad.nabe88@gmail.com

&

Harem Osman Maruf

Department of Physics, Faculty of Science, University of Sulaimani

harem.maruf@univsul.edu.iq

Received: 12/ 1 / 2023, Accepted: 5/ 2 /2023, Online Published: 15 / 7/ 2023

©2023 College of Education for Women, Tikrit University. This is an open Access Article under The Cc by LICENSE <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Abstract

The relationship between poetry and philosophy is an ancient one. By looking to the history of philosophy, one can see that most philosophers have spoken of poetry; and vice versa, that is the same case with the history of literature: It is rare to find a poet or writer who was not influenced by a particular philosopher or school of philosophy. Critical movements also have a philosophical background and one can find sort of philosophy behind each of them. In this context, one can say that behind every good poetry there is a truth of existence: poetry is an expression of the truths of existence, or, like philosophy, it is creative thinking. Therefore, poetry is not only for entertainment and pleasure, for love and praise the beloved, but also for critical thinking: it has a cognitive and existential function, which is to search and discover the meanings of human existence. This is in case that one of the issues of human existence is anxiety

* **Corresponding Author:** Mohammed Nabi, **E.Mail:** mhamad.nabe88@gmail.com, **Affiliation:** Ministry of Education Directorate of Education Soran - Iraq

and has an existential dimension, and human existence -as being in contact with others and being in the world- is a temporary one. This research aims to show that anxiety is an integral part of human existence and is widely reflected in Ramyar Mahmoud's poems, since that anxiety is related to being in the world, being with others and death.

Keywords: existence, anxiety, death, others, world.

قلق الوجود في قصائد راميار محمود

دراسة فلسفية معرفية في ضوء فلسفة (مارتن هايدجر) الوجودية

محمد نبى إبراهيم

ماجستير في الأدب الكردي وزارة التربية والتعليم مديرية التربية والتعليم سوران

و

هريم عثمان معروف

جامعة السليمانية، كلية العلوم، قسم الفيزياء

المستخلص

العلاقة بين الشعر والفلسفة علاقة تاريخية. لا يوجد في تاريخ الفلسفة فيلسوفا لا يتطرق الى التحدث في الشعر الا قليلا، ولا يوجد في المقابل أدبيا لم يقع تحت تأثير الفلسفة او مذهبها فلسفيا الا قليلا. حتى أن التيارات والمذاهب النقدية لها خلفية فلسفية. وفي السياق هذه، يمكن ان نقول بأن خلف كل شعر جيد، تخفى حقيقة كامنة للوجود. أن الشعر بطبيعته يكشف عن حقيقة ما للوجود، أو أن يكون مثل الفلسفة له تفكر أبداعى. لذا لا يكمن أن يكون الشعر فقط للطرب والانفعال، أو أن يكون مادحا للمعشوق وساهرا معها فقط، ولكن له واجب معرفي وجودي في بحثه عن معنى الوجود ومعنى وجود الإنسان معا. فأن احدى مسائل الوجود البشري هو القلق. والقلق بعد من أبعاد الوجودية. فأن وجود الإنسان في العالم، من ناحية علاقاته بموجودات أخرى، فأن له وجود مؤقت ويتسبب له القلق. لذا فأن هذا البحث الى القلق كمبدأ من المبادئ المستأصلة بالوجود البشري، وفي دراستنا لأشعار (راميار محمود) نجد تلك المفاهيم المعرفية لوجود الانسان. وهذا مرتبط في ناحية بالوجود في العالم، وفي ناحية أخرى بالوجود مع الآخرين والموت.

الكلمات الدالة: الوجود، القلق، الموت، الآخرين، العالم.

نیگه‌رانی وه‌کو بنه‌مایه‌کی بوونگه‌راییی له شیعره‌کانی (رامیار مه‌حمود) دا
لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی فله‌سه‌فیی مه‌عریفیی له روانگه‌ی فله‌سه‌فه‌ی بوونگه‌راییی

(مارتن هایدگهر) هوه

محهمهد نه‌بی ئیبراهیم

پله‌ی زانستی: مامۆستای یاریده‌ده‌ر، ماسته‌ری نه‌ده‌بی کوردی، وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده،
به‌ریوه‌به‌رایه‌تی په‌روه‌رده‌ی سووران

و

هه‌ریم عوسمان مه‌عروف

پله‌ی زانستی: مامۆستا، له زانکۆی سلیمانی، کۆلیجی زانست، به‌شی فیزییا

پوخته

په‌وه‌ندیی شیعر و فله‌سه‌فه په‌وه‌ندییه‌کی دیرینه، له میژووی فله‌سه‌فه‌دا کهم فله‌سه‌سوف هه‌ن
قه‌سیان له‌سه‌ر شیعر نه‌کردبیت و له میژووی ئه‌ده‌بیاتییدا کهم نووسه‌ر هه‌ن له‌ژێر کاریگه‌ری
فله‌سه‌سوفیک، یان قوتابخانه‌ی رییازیکی فله‌سه‌فی نه‌بوون. رییاز و په‌وته ره‌خنه‌یه‌کانیش
باکگراوندیکی فله‌سه‌فییان هه‌یه‌و له پشینیانه‌وه فله‌سه‌فه‌یه‌ک ئاماده‌یی هه‌یه، ده‌شیت بلین له‌و
روانگه‌یه‌وه له‌پشت هه‌موو شیعریکی باش حه‌قیقه‌تیکی بوون خۆی حه‌شارداوه، شیعر ده‌رخه‌ری
راستییه‌کانی بوونه، یان هاوشیوه‌ی فله‌سه‌فه بیرکردنه‌وه‌ی داھینه‌رانه‌یه. کهواته شیعر ته‌نها بۆ
وروژان و چێژ، یان بۆ پیاوه‌لانی یارو دلاری و ستایش نییه، به‌لکو ئه‌رکیکی مه‌عریفی و
وجودی هه‌یه، ئه‌ویش گه‌ران و دۆزینه‌وه‌و که‌شفی ماناکانی بوون و سه‌لماندنی بوونی مرۆفه.
یه‌کنیکیش له پرسه‌کانی بوونی مرۆف نیگه‌رانییه که په‌هه‌ندیکی بوونگه‌راییی هه‌یه، بوونی
مرۆف به‌وه‌ی به‌رکه‌وتنه به کهسانی دیکه‌و له‌ناو جیهان دایه، بوونیکه کاتییه، ئه‌مه له‌خۆیدا
مرۆف نیگه‌ران ده‌کات. ئه‌م توێژینه‌وه ده‌یه‌وئ نیشانی بدات نیگه‌رانی بنه‌مایه‌کی دانه‌برای
بوونی مرۆفه‌و له شیعره‌کانی رامیار مه‌حمود به به‌رفراوانی ره‌نگی داوه‌ته‌وه، ئه‌مه‌ش
په‌وه‌ندیاره به بوون له جیهان و بوون له‌گه‌ل کهسانی دیکه و مردن، شاعیر له بۆته‌ی شیعردا
بوونیکه نیگه‌رانییه‌کانی له جیهاندا بووی ته‌وزیف کردوه.

وشه‌ کلێبیه‌کان: بوون، نیگه‌رانی، مردن، کهسانی دی، جیهان.

پیشه‌کی

به‌ درێژایی میژووی ئه‌ده‌ب و فله‌سه‌فه، شیعر یه‌کنیک بووه له ژانره‌ پیر له بۆچوونی دیلیکتیکی
چ لای ئه‌وانه‌ی ره‌تیان کردۆته‌وه، یان لای ئه‌وانه‌ی په‌سه‌ندیان کردوه، له ئه‌فلاتونه‌وه تا
سه‌رده‌می ئیستا، بیرمه‌ندان له شیعر دواون، چونکه شیعر له هه‌ر جۆریکی تری نووسین له
هه‌رو هه‌ست و ده‌روونی مرۆفه‌وه نزیکتره، ئه‌وه هه‌رو هه‌ستیش کۆی بابه‌ته جیاوازه‌کانی
نووسین به‌ره‌م دینن و ده‌رژینه ناو ژبانی مرۆفیشه‌وه. ته‌ناهت شیوازی نووسینی فله‌سه‌فیی

هندی له بیرمهندان نزیکه له شینواری شیعری و ناوهرۆکی هندی شیعری نزیکه له بابتهی فلسفه، بهی ئهوهی نوسراوه فلسهفیهکه بیهی شیعرو شیعرهکش بیهی فلسفه.

لهم لیکۆلینهوهیه له شیعردا بهدوای ئهوه رهههنده فلسهفی و مهعریفیهیهانی شیعردا گهراوین و لهژیر روشنایی فلسهفهیه بوونگهراهی ئهم راستیهیهی شیعردان، له شیعرهکانی (رامیار محمود) دا تاوتوی کردوه، لهمهش دا پهکیک له بنهکانی فلسهفهیه بوونگهراهی فهیلهسوفی ئهلمانی (مارتن هایدیگر) مان وهرگرتوه، که ئهویش (نیگهراهی)یه، که له دیوانی (دل لهناو سنگی ئهم جیهانهدا لینهادات) لیمان کۆلیوتهوه.

گریمانهی ئهوه دهکهین شیعردهیهی پرسیکی بوونخوازیی فلسهفی، بهی ئهوهی شیعردا لهناو فلسهفهدا بتویتهوه، شیعردهیهی بهرجستهکاری بوونی مرویی، له نازاره وجودیهکان دهویت، نیگهراهی دهیهی گرنگیپیدان و خهمخوری. گرنگترین ئهوه پرسیارانهش که لهم رییهدا دینه پشمان ئهوانه، که چون شیعردان ئهم ئهکه وجودی-فلسهفیه وهسته دهگری بهی ئهوهی بوونه شیعرییهکهی لهدهست دات و بیهی فلسهفه؟ بوون لهگهل کسانیه دیکه سهراوهی نیگهراهییه لههمان کات دا پشمرجی بوونی مرویشیه؛ شاعیر چون ئهم پهوهندییه دوو سهرهی نیگهراهی جیاکردونهوه؟ نیگهراهی چون له نازاره دهیهی گرنگیپیدان؟

گرنگی تویرینهوه که له ههاده پیمانویه ئهم تویرینهوهیه دهیهی یهکه کاری ئهکادیمی لهسه نیگهراهی وهک پرسیکی شیعری فلسهفی، پهوهندی شیعرو فلسهفه له شیعرهکانی رامیار محمود دهردهخات، دهیهی پرسیکی هوشیاری، نیسانی دات چون له نیگهراهی بوونخوازه بوونی مروی لهناو بیهوبالاییهوه وهردهسری بهرهو گرنگیپیدان.

ناوهرۆکی تویرینهوه کهمان له دوو بهش پیکدیت: له بهشی یهکه لهسه چهک و زاراهه نیگهراهی وهستاوین و نیگهراهییه له روهی تیورییهوه له فلسهفهیه بوونگهراهی مارتن هایدیگر روون کردوتهوه. له بهشی دووه بهدوای ماناکانی نیگهراهی دا گهراوین له دیوانی (دل لهناو سنگی ئهم جیهانهدا لینهادات) نیسانمان داوه، نیگهراهی لای شاعیر پهوهسته به: بوون لهگهل کسانیهی، بوون لهناو جیهان و بوون رووه مردن(مهراگ). لهکۆتاییشدا ئهجامی تویرینهوه کهمان له چهند خالیک خستوتهوه روو.

بهشی یهکه: نیگهراهی له روانگی فلسهفهیه بوونگهراهی مارتن هایدیگر هوه

هایدیگر وهک فهیلهسوفیکی بوونگهرا، کۆمهل پشمرجی ئۆنتۆلۆژی بوونی مروی داناوه، لهوانه: بوون لهناو جیهان، بوون لهگهل کسانیه دیکه، مهراج، تیگهیشتن، زمان، نیگهراهی، مردن و ههندیکی تریش که بنهمای بوونی مروی و رۆل دهبین له ژینی دازاین دا [هایدیگر: ۲۰۱۳: ۱۰۷]. واته ئهگه مروی هیهی به پشمرجانهوه هیه، چونکه مروی دهی لهناو جیهان(شوین) دابی و بهی شوین نابیت، وه دهی لهگهل کسانیه دیکه دزیت و مهراجی هیه، نیگهراهی و لهکۆتاییشدا بمریت، ئهمانه یاسای وجودیه، ههروهیه هایدیگر کردوونیهته پشمرج بوونی مروی. ههیهکه لهم پشمرجانه لایهیکه له بوونی مروی و خاسیهتیکی مرویمان بو دهردهخات.

لهوهی سهر به سستییه که هی داگیر بکرنیت، له لایه کی دیکه وه نیگه رانیی ئهوانی تره "نیگه رانی، مرۆفانهیهو تهنیا مرۆف به نیگه رانییه وه دهژی. ئهمهش په یوه نندییه کی دیکه، بیجگه له په یوه نندییه ئه پستمولوچی و کرده گییه که، له نیوان ئاگامه ندی و بوون دا دهخاته روو، بوونی مرۆف له نیو جیهان دا و له گه ل کسهانی دیکه دا دهکات به بوونیکه نیگه ران و خهمخور، که له سهر بنهما ئونتولوجییه کانی بوونی مرۆف دامه زراوه. بوونی مرۆف هممیشه بوونیکه له نیو جیهان و له گه ل کسهانی دیکه دا" [همه مان: ۱۰۸]، واته بوونی مرۆف په یوه نیدیاره بهو جیهانه ی تیدا دهژیت که بریتین له شوین و ئه و کسهانه ی له دهو رووبه ری دهژین، بهمهش مرۆف نیگه رانیان دهبی، "واتای نیگه رانی بهو شته وه به ستراره که بوی نیگه رانین. کهو ابوو، بوونی کسهانی دیکه له نیگه رانی ده رده کهو یت" [هایدیگر: ۲۰۱۳: ۱۹۲]، نیگه رانیش جوړیکه له بایه خپیدان و گرنگیدان و به تهنگه وه بوون و به تهنگه وه مچوونی ئهوانی ترو دهرو بهرو جیهان، "له بنه رته وه بوون له نیو جیهان نیگه رانییه، بوون له ته نیشته بابته کانی به رده سته دا ده بیته به (گرنگییدان)، بوونی داز اینیش له گه ل کسهانی دیکه داو له نیو جیهاندا نیگه رانییه. بوون له ته نیشته شتی که وه گرنگیدانه و بناخه که شی نیگه رانییه" [همه مان: ۲۷۶].

ههروه ها نیگه رانی په یوه سته به بوونی (مه رگ) یشه وه "هایدیگر مه رگ و خهم پیکه وه ده به سستیته وه... خهمیش بوونی روژانه ی داز این پیکه ده نیته" [ماکواری: ۲۰۰۷: ۲۹۷]. مه رگ هه ره شه یه کی به رده وامه له بوونی داز این، لهو روژه وه ی مرۆف دیته بوون، بوونی، بوونه رووه مردن، مه رگ ئه گه ریکی دانه براره له بوونی مرویی. داز این له ئه زموونی ژیانی دا خه ریکی خو دا هینان و پرۆژه سازیه، به ئاگاییه وه به رامبه ر بوونی راده وه سستیته و روو له بوونی خو ی دهکات، به لام مه رگ هممیشه هه ره شه له پرۆژه کانی و بوونی دهکات و کو تایی پی ده نیته، که واته داز این بوونیکه تراژیدیانه ی هیه، که نیگه رانی دهکات. له م رووه وه هایدیگر به م جوړه په یوه ندی مردن و نیگه رانی روون دهکاته وه "مردن ئه گه ریکی بوونه، که داز این له هه موو حاله تیک دا روو یتیده کات، له گه ل مردن دا داز این به هه موو توانایه وه بو بوون له به رده م خویدا راده وه سستیته. ئهمهش ئه گه ری بوونه له نیو-جیهاندا" [هایدیگر: ۲۰۱۳: ۳۴۴] هه روه ها ده لی "مردن له سهر زه مینه ی نیگه رانی دادمه زریت... ئه گه ر بوون رووه کو تایی، ئه گه ر یکی بوونگه رانه ی سهر جه می بوونی ژیانی روژانه پیکه نیته، تیده گه ی که نیگه رانی ده بیته به چه مکیکی ئونتولوچی بو سهر جه می بو نیادی داز این" [همه مان: ۲۴۵]. مه به سستی هایدیگر له وه یه که مادام مردن به دوای خو ی دا نیگه رانی دروست دهکات و هممیشه ئه گه ریکه له به رده م داز این دا، ئه و نیگه رانی سهر پای بوونی مرۆف داده پو شتیته، چونکه ئه گه ریکی چه مییه وه هه ر روودات. به کور تی نیگه رانی وه ستانی مرۆفه له به رده م بوونی دا، روو کر دنه به ره و بوونی، که بریتیه له (له جیهاندا بوون و بوون له گه ل کسهانی دیکه و خو دا هینان و پرۆژه دانان و بوونی رووه مردن).

به شی دووه م

نیگه رانی وه ک بنه مایه کی ئونتولوژی له شیعه کانی رامیار مه حمود دا:

۱-۲ سهره باسینک له باره ی شیعر و بیر کردنه وه:

به لای هایدیگر، شیعر هاوشیوه ی فلسفه بیر کردنه وه دا هینره انه یه و له سهر ده می ته کنه لوجیادا ئه دهب به تاییه تیش شیعر، هیزیکه مرۆف ده خاته وه ناو بیر کردنه وه و نا هیلیت بکه یته ناو کلتوری بازاری و نار هسهن بیته، هه لیه ته ئه م ئه رکه ی شیعر له هه موو شیعریک دا ده رنا کهو یت، به لکو لهو شیعر انه دایه که شیعر ی ره سه نن، شیعر ی ره سه نیش ئه و شیعر میه دا که له پال چیژو جوانی دا، هه لگری مه عریفه و بیر کردنه وه دا هینره انه یه سهر به بوونی

رهسهنه (بوونی رهسهنیش پېچوانه‌ی بوونی ساخته‌یه، بوونی رهسهن ئه‌و بوونه‌یه که خوی بریار له ژيان و بوونی خوی دهدات و ناهنئیت له‌لایهن ئه‌وانیدی بوونی داگیر بکړیت) پېچوانه‌ی شیعری نارسه‌ن که له‌دایکبوی کلتوری بازاری و بوونی ساخته‌یه "شیر و مکو بیرکردنه‌وی فلسفه‌فیان‌ه‌ی ئونتولوجی، راستی بوون دهرده‌خات و داوامان لیده‌کات ئه‌و راستییه بناسین" [که‌مال، ۲۰۱۷: ۳۴]، واته شیر هاوشیوه‌ی فلسفه‌که‌شفی حقیقه‌ته‌کانی بوون ده‌کات و مه‌ریفه بهرهم دینیت بویه "به‌یدی هایدیگر ئه‌دهب "هیزی رزگار کهر" ه بؤ مروقی ونبووی سهرده‌می ته‌کنه‌لوجی" [همان: ۲۰۰۷: ۱۱۰]، له شیریشدا نابی رولی زمان نادیده بگیریت، چونکه "جهوه‌ری شیر له جهوه‌ری زمان په‌ی پئ دهریت" [هایدیگر: ۲۰۰۹: ۱۲۳]. جهوه‌ری شیر، یان شیریه‌ت په‌یوه‌ندیداره به زمانه‌وه، زمان ناوکی شیره، به‌لام ئه‌وه ده‌که‌وتته سهر شاعیر ئاخو زمان به چ ناراسته‌یه‌ک به‌کارده‌بات، بویه همومومان ئه‌و رسته‌یه‌ی هایدیگر ده‌لئینه‌وه و مک کلئشه‌یه‌کی لیه‌اتووه، که له نوسراوه‌که‌ی دا به‌ناوی (نامه‌یه‌ک له‌سهر هیومانیزم) دا ده‌لئیت (زمان مالی بوونه). به‌لام مانای ئه‌م رسته‌یه لیره‌دا ناوه‌ستیت، به‌لکو که‌وتته سهر دیری دواتری، که سپاردنی ئه‌و ماله‌یه به (مروقت) بویه جاریکی تر ئه‌و رسته‌یه‌وه رسته‌ی دواتریشی دنووسینه‌وه به‌لکو له به‌کلئشه‌کردنه‌که‌و جوینه‌وه‌کش رزگاری بکه‌ین: (زمان مالی بوونه، له‌و ماله‌دا "مروقت" نیشته‌جییه. ئه‌وانه‌ی بیرده‌کنه‌وه، ئه‌وانه‌ی له‌ ری و شه‌کانیانه‌وه داهینان ده‌کن، ئه‌وانه پاریزه‌ر/سهرداری ئه‌و ماله‌ن)) (هایدیگر: نامه له‌سهر هیومانیزم).

له‌م به‌شده‌ا ئیمه له‌ژیر روشنایی ئه‌م مانایه‌ی شیر و به‌پشته‌ستن به‌و مانایانه‌ی له‌ باسه‌کانی پیشودا سه‌بارت به‌ چه‌مکی (نیگرانی) خستمانه‌ روو، شیرکردنه‌وه بؤ شیرمه‌کانی رامیار ده‌کین و باسه‌که دابه‌شی ئه‌م ته‌وره‌انه ده‌کین:

په‌که‌م: نیگرانی و په‌یوه‌ندی به‌ بوون له‌ناو جیهان دا

دووم: نیگرانی و بوون له‌گه‌ل که‌سانی دیکه‌دا

سییم: نیگرانی و مردن.

۲-۲ نیگرانی و په‌یوه‌ندی به‌ بوون له‌ناو جیهان دا:

له‌ فلسفه‌ه‌ی بوون‌گرایی هایدیگر دا مروقت (دازین) ئه‌و هه‌بوویه که جیهان بوی ده‌بیت به‌ کیشه، (کیشه‌داری بوون) لایه‌نکی ئه‌رینیه‌وه په‌یوه‌سته به‌ بیرکردنه‌وه راوه‌ستان له‌بهرده‌م بوون دا به‌ هوشیاری و کارو پروژوه. بوون له‌ناو جیهان دا بؤ دازین بوونیکه به‌ هوشیاریه‌وه، به‌ کارو جولوه ئه‌مه‌ش خه‌مخوری و گرنگیپیدان و بیرکردنه‌وه‌ی گهرکه "ئوه‌ی دازین له‌ ئاستیدا دوولده بوون له‌نئو جیهانه" [هایدیگر: ۲۰۱۳: ۲۶۹]. بوونی مروقت له‌ناو جیهان دا وه‌ک بوونی (کورسی، میزو به‌رد) نییه، به‌لکو جیهان بؤ مروقت ده‌بیت به‌ لانکه‌ی ژیان و شوینی داهینانه‌کانی. بویه به‌ هوشیاریه‌وه، به‌ خه‌م و نیگرانییه‌وه له‌ناو جیهاندا دریزه به‌ روه‌تی ژبانی دهدات و له‌ جیهان راده‌مئیت. له‌ شیریه‌ی رامیار مه‌حمود دا، جیهان ده‌بیت به‌ کیشه‌وه، خرابی جیهان شاعیر ده‌خاته به‌رده‌م بیرکردنه‌وه له‌م جیهانه‌دا:

به‌لئ من سهر بورده‌ی پوچی ئه‌گیرمه‌وه

به‌لئ من کیشه‌م له‌گه‌ل جیهانیکدا هه‌یه که له‌ به‌ردو ناسن دروستکراوه

توش به‌داخه‌وه له‌کاتیکدا ژبان له‌ دل‌تا چرئه‌که‌میتوه

دونیا ژوانی له‌گه‌ل توفان دا به‌ستوه. [مه‌حمود: ۲۰۱۲: ۷۸].

جیهان بهو جوړه‌ی هیه، شاعیر ده‌خاته دوڅنکی کیش‌دار، شاعر هاوشیوه‌ی فلسفه راستی (حقیقت) ی بوون دهرده‌خات، راستی نهم شاعر، گوزار شتکرده له جیهان، جیهانیک که له سردهمی نیستادا بهرهمی ته‌کنه‌لوژیو سردمایه‌داریه، ته‌کنه‌لوژیو سردمایه‌داریش نهم دوو هیزه داگیرکهرن که بو مروقی نیستا بوونه‌ته دیکتاتورو جیهانیکیان درووستکردوه له (بهردو ناسن). جیهانی بهردو ناسن، له‌لایه‌ک ناماژیه بو دلره‌قیی مروقی نیستاو داپرانی له بوونی ره‌سن، له‌لایه‌کی تر بو ره‌قیی سردهم و شیوه‌ژبانی مؤدیرن، که ژبانیکی نامیری کهرسته‌یه، نهمه‌ش لای شاعیر ده‌بیته کیشو جیهانه‌که رنده‌کاته‌وه.

له باسه‌کانی پیشودا باس‌مان کرد نیگهرانی حاله‌تیکي سایکولوژی نییه، به‌لکو بنه‌مایه‌کی بوونگهراییه پهیوه‌سته به تاییه‌تمندیی نونولوژیی بوونی مرویی، هر وه‌ها نیگهرانی ره‌سبب‌نییش نییه، به‌لکو به‌ستر اوته‌وه به بوونی مروقی له جیهاندا، که بوونه له‌گه‌ل که‌سانی دیکه‌او بوونه رووه مردن، شاعیر به‌باشی درکی بهوه کردوه که که‌سانیک هن ره‌سه‌نانه له‌ناو جیهاندا نین و نیگهرانیی مروقی ره‌سن ناس ناکهن و له واتای ژبان ناگهن، بویه ده‌لایت:

ژبان هه‌تا نه‌گاته مردن له سردنیشیه‌کی درنژ‌خایهن زیاتر نییه
کو‌مه‌لنیک خه‌لکی نه‌غام له‌م دواپاندا
من وه‌ک مروقیکی ره‌سبب‌ن نه‌بینن
به‌لام من سهر فی نه‌زهرم هیه
نهم‌انم نه‌وان هیشتا له‌ناو جیهان دا نین
نه‌بویه ناگادارتان بکه‌مه‌وه
ژبان چیه. [همان: ۱۳]

شاعیر درکی به‌گرنگی جیهان کردوه، بویه نار‌سه‌نی و نه‌زانیی که‌سانی دیکه‌ی به‌ستوه‌وه به له‌ناو جیهاندا نه‌بون: (نهم‌انم نه‌وان هیشتا له‌ناو جیهان دا نین) هه‌ل‌ب‌ت دهرانین ههموو مروقیکی نه‌وانه‌ی خاوه‌ن بوونیکي ساخته‌شن له‌ناو جیهان‌دان و، جیهان پیش‌مهرجیکي نونولوژییه، هیچ مروقیکی ناتوانیت به‌ی شوین (جیهان) بوونی هه‌بیت، به‌لام مه‌به‌ستی شاعیر مه‌به‌ستیکي شاعیری و مه‌جازیه، که (له‌ناو جیهان‌دانه‌بون) ی نه‌وان ناماژیه بو له‌بیرکردنی بوونیان و داپران له‌بیرکردنه‌وه خو‌بوون، بو مروقی نار‌سه‌ن جیهان جیی بایه‌خپیدان و داهن‌ان نییه، که‌واته نه‌مانه له‌ناو جیهان دا نین، به‌لکو له جیهانیکي نا‌جیهان‌دان که وه‌م و بیرنه‌کردنه‌وه حوکمی ده‌کهن.

رامیار نیگهرانیی خوی له‌ناس‌ت جیهان دا ده‌کات به‌ره‌خنه، ره‌خنه‌ش خه‌می مروقه بو باش بوون، رازینه‌بوونه به‌تاریکی و ویستی چاک‌کردنی جیهانه به‌شیوه‌یه‌کی درووست، نهمه‌ش به شاعر دهرده‌پریت، جیهانیش هرته‌ن‌ها شوین نییه، به‌لکو نیشتمانی ژبانه، به‌لام جیهانی تازه، جیهانیکه مروقی له‌ناوی دا ویل و سرگهردانه، بویه شاعیر ره‌خنه له جیهانی تازه ده‌گریت و نیگهرانه به‌رام‌بهر بوونی له‌م سردهمه‌دا:

شهری من دژی روچی نهم سردهمه‌یه
روچی نهم سردهمه نه‌گهرچی پرشن‌گدارترین شته
به‌لام مروقی شه‌ک‌ت و په‌رت‌ه‌وازه ده‌کات. [همان: ۶۲].

هر وه‌ها له‌چند دیریکي تریش دا نیگهرانی و بی‌زاری به‌رام‌بهر جیهانی تازه دهرده‌پریت و ده‌لی:

به‌یانی نه‌چین بو کار
دوو به‌یانیش هر وه‌ها
وهرزیکي تر هر وه‌ها

له زوربهی شعیرهکانی رامیارد، سهدای نیگهرانییهکی بهرز دهیستین، که زایلهکهی سهرایای شعیرهکه دنگریز دهکات، هۆکارهکهی کهسانی دیکه بوونه لهگهڵ کهسانی دیکه، که کۆمهڵ و بازنهی دهورووبهره، کاریگهریی کهسانی دیکه، کاریگهرییهکی نهزینییه، کۆمهڵگا دیلی نهزینیه، نهزینیش هزی له کۆگهلییهو له فهدانییهت دهترسی، بویه ههمیشه و هک هیزیکی بالادهست سنیهری داگیرکارییهکهی بهسهر سهری تاکهکانهویه، بویه دهبینین شاعیر حقیقهتی ژیان له بۆتهی خهمگینییهکی چر پهخش دهکاتهوه: خهمگینی من:

بهرههمی جهوههری تهنیاو کۆلیی مروقهکانه
ئهو مروقانه با هۆشیار نهبنهوه
با لهناو ههرههکی و گیزی خویاندا بژین..
روژیک دیت له روژیکی تر خراپتر
سالیك دئ له سالیکی تر بهدتر
من له ههموو ئهو سهردهمانه قسهئهکههم..
بههۆی قسهکردنهوه ئهتوانم
خۆم لهو بیفهرییه دوور بگرم
که مروقایهتی تیايه..
ئیمه درهنگ تیئهگهین...
له ئاوازی ئهو گۆرانییه تاریکانه..
ئیمه درهنگ تی ئهگهین..
بوونمان له نهبوونی ئازادی دا بۆگهن ئهبیته..
بهداخهوه ههرگیز پرسپارت نهکردوه تو چ کهلکیک دهبهخشیت..
ئیمه بۆ لهناو یهکسانیدا زهلیلین
بۆ لهناو دادپهروهری دا کۆیلهین
بویه من لهناو ئهم خهلهکه رهوشتههرزه دا
بئ رهوشتیکی ئاسودههم..
خۆم رانههینم کهس به پیربوونم نهزانیت..
کهس پینهزانیت چ خهمگینییهکه کاسی کردووم..
زۆر بیناقهتم..
بروایکه کۆلانهو کۆلان ئهروم
ههزناکهم کهس لاشه هیلاکهکهم ببینیته..

کهس خهون و خهیا له قورسهکانم تیک بدات [مهحمود: ۲۰۱۲: ۷۲].
گهر سهرنج بدهین شعیرهکه چهندین رهگهزی بوونگهرانهی تیدان، که گوزارشت له بوونی دازاین دهکهن لهگهڵ کهسانی دیکه: کهسانی دیکه جیهانیکی تاریک و بیفهریان خولقاندوه که شاعیر لهناوی دا خهمگینه، خهمگینییهکه بهرههمی مروقهکانه، نیگهرانه له ئازادی و له تینهگهیشتنی کهسانی دیکه له بههای ئازادی دا (ئیمه درهنگ تی ئهگهین، بوونمان له نهبوونی ئازادی دا بۆگهن دهبی) ئازادی جهوههری بوونی رهسهنه، بویه بییهشبوون له ئازادی، نامویی و ساختهیی لیدهکهویتهوه. هاوکات شاعیر بههۆی چهمکی رهوشتهوه خۆی له ئهوانی دیکه دادهبریت، چونکه بئ رهوشتی ئهم بئ ئاکاری نییه، رهوشته هی خهلهکه و مروقه رهسهنهکانیش بهها و ئاکاری تاییهت به خویان دادههینن، نهک به رهوشتی ئهوان بجوئیتهوه، لهبهرئهوه رهوشته هی مروقی نارسههن و ئاکار هی مروقی رهسهنه.

مرۆفی داگیرکراو ناتوانی گوزارشت له بوونی خۆی بکات و ژبانی دابهینیت، داهینان کەسێکی نازادو سەر بەستی دەوێ، بۆیەش شاعیر بە گرنگییەوه له بەهای نازادی دەروانیت و دەزانیت (بوون بێ نازادی بۆگەن دەبێ). شاعیر بێ ئومێدە له خەلکی، بۆیە (ناهیلی کەس پیربوون و لەشە هیلاکەکەیی ببینن و خەیاڵەکانی تێک بدن). ئەمەش سنوردانانە بۆ هیزی داگیرکەری (ئەوان) و مرۆفی رەسەن ناھیلتیت بوونی داگیربکەیت. سەرچاوەی نازارەکانی دازاین، کەسانی دیکەن. بەدریژایی میژوو هیندە مرۆف هەر شەبوووه بۆ سەر مرۆف، هیزە وێرانکەرەکان و بوونەمەرانی دی هیندە هەر شەبوونە بۆی، تەنانەت مرۆف هەر بۆ هاومرۆفانی نا، بۆ نازەل و سەروشتیش بۆتە بوونەمەرێکی وێرانکەر کە تەواوی زەوی گرتووتەوه، هەر وەك له کۆپلەیهکی تر دا هاتووه:

ئینسان هیندە بەر بەریه تەحەمول ناكرئ

باران ئەباریت، باران گریانی خودایه

چونکه زەوی بەتەواوی بۆگەنی ئینسانی لێدیت [هەمان: ۹۶].

بەر بەریهتی مرۆف، له وێرانکاری و خراپەکارییەکانییهتی، ئەگەرچی مرۆف هاوخوین و هاوڕەگەزی مرۆفەو سەرچاوەی بوونی یەکتەری، بەلام بەدریژایی میژوو مرۆف چەندە برا بووه بۆ هاومرۆفانی هیندەش گورگ بووه بۆیان. لەمەدا شیعریش هاوشیۆهی فەلسەفە بێیەری نەبووه له دەرخستنی ئەم حەقیقەتەو شاعیران هونەر مەندانه له شیعردا بەیانیان کردووه، رامیاریش یەکیه لهو شاعیرانەیی هۆشیارانە درکی بەم راستییە کردووه.

۲-۴ نیگەرانی و مردن

له روونکردنەوهی چەمکی نیگەرانی دا مردنمان بە هۆکاریکی بنەرەتی دانا بۆ نیگەرانی، گەر بۆ هۆسەرێل (ناگامەندی، ناگامەندی بیت بە شتێک) [کەمال: ۲۰۱۳: ۵۱] ئەوا بۆ هایدیگەریش (نیگەرانی، نیگەرانییە له شتێک) و واتای نیگەرانی بەو شتەوه بەستراوه کە بۆی نیگەرانی [هایدیگەر: ۲۰۱۳: ۱۹۲]. له خالەکانی پێشودا باسمان له پەيوەندی نیگەرانی کرد بە هەریهکه له بوون لەنیوجیهان و بوون لەگەل کەسانی دیکەدا، جیهان و کەسانی دیکەمان بە پێشمەرچی ئۆنتۆلۆژی دانان بۆ بوونی مرۆف، چونکه هیچ مرۆفێک ناتوانی بەبێ شوین و بەبێ کەسانی دیکە پەیدا بێ، بوونی مرۆف هەمیشە بوونە لەناو جیهان و لەگەل کەسانی دیکەدا. بەلام جگە لەمانە مردنیش یەکیه له پێشمەرجه ئۆنتۆلۆژییەکانی بوونی مرۆی و دەبیتە سەرچاوەی نیگەرانی.

دازاین لەگەل لەدایکبوونی دا مەرگیش لەخۆدا هەلەدەگرئ و هەمیشە رووی له مەرگە. هەموو مرۆفێک کە لەدایکبوو، دەبێ رۆژیکیش بمرئ و کۆتایی بە داستانێ ژبانی بێ. مردن هیزیکی بەر دەوامی هەر شەمەرە، کە لەبەر دەم دازاین دایه، بوونی مرۆف دەکاتە بوونێکی تراژیدی، چونکه کۆتایی بە پرۆژەکانی دازاین دەهینیت و کەسانی دیکە لێدەسەنیت و پەشیوی له بوونی مرۆف دا پەیدا دەکات.

له شیعەرەکانی رامیار مەحمود دا، مردن بە بەربلای ئامادەیی هەیه، تەوزیفکردنیشی له شیعەرەکان دا رەهەندیکی بوونگەراییانە هەیه، چونکه هاوشیۆهی بێر مەندیکی بوونگەرا، شاعیر درکی بە ئامادەیی مەرگ له ژبان و تراژیدیای بوونی مرۆی کردووه، هەر وەك له کۆپلەیهدا دەلی:

من له تۆرنتۆم و مالهکەم چەند هەنگاوێک له دەریاوه دووره

من و ئەو دەریایه له یهك شت دا لهیهك ئەچین،

من دلەر اوکیم هەمیشە بەخەبەرەو ئەویش شەپۆلەکانی،

به لأم لهویدا جیانه بیهوه (سهرباری ئهرك گرانی دراوسنییه تیش) ئهو همیشه نهژی و من روژنك همیشه ئهمرم [۲۰۱۲: ۶۵].

لهم كۆپله پیدای شاعیر حقیقه تیکى وجودی دهر دهر پیریت ئهوش حقیقه تى مهرگه. شاعیر هوشیاره به مهرگ، جیاوازی خوی و دهریا دهکات لهوه دا دهریا همیشه دهژی، هه بوئیکى (هه رمانه) و ئهوش دهر پیریت و هه بوئیکى (فانییه). ناگایی به مهرگ دازاین تووشی دلهر اوکئ دهکات، بویه شاعیر دلنیت (دلهر اوکیم همیشه به خه به ره). دازاین دلنیا به که ساتیک هه ر دیت دهر پیریت، ئهم دلنیا بوونهی له ئهم مونی ژیانی لهگهل کهسانی دیکه وهرگرتوه، روژانه مروف ده بی نیت ئهوانی دی دهر من، له مه وه دهر نیت که ئهوش دهر پیریت و کۆتایی پئ دیت، ئهم هوشیاریه به مهرگ به دووی خوی دا نیگهرانی و دوولئ و دلهر اوکئ دینیت، بویه له فلسفه فه کهی دا (هایدیگهر) نیگهرانی و مهرگ به یه که وه ده به ستنیه وه. به لأم هوشیاریه به مهرگ بو مروفی ره سه ن به ره همداره و ئه رینییه، ههروهك چون باسه مان کرد نیگهرانی ئه رینییه جیا به له ترس .

مروفی ره سه ن پنیوا به مادام ته مه نی سورداره، ده بی تا هه به، له کارو پروژهدایی و به داهینانه کانی و کاره کانی ناوی خوی نهر بکات. به لأم ئهم هوشیاریه به مهرگ بو مروفی نار سه ن ده بیته (ترس) بویه "هایدیگهر (ترس) به بوونی نار سه ن و (دوولئ) به بوونی ره سه نه وه گری دمدات. مروفی نار سه ن تر سنوکه، له به ره نه مه شه (ته سلیم) بو وه سازش بو ده سه لاته داگیر که ره که ده کات. به ییچه وانیه ئه مه وه، بوونی ره سه ن چاونه تر سه، به لأم له ناستی بوون دا به گشتی (دوولله) ئهو دهر نیت خوی خاونهی پروژهو به هاکانی بوونییه تی، بویه پیش هه لیزاردنی پروژه به ك و بریاردان له سه ر دامه زراندنی دوو دلله. مردنیش جاریکی دیکه ئهم دوو دلنیه لای دازاین په پیداده کاته وه" [که مال: ۲۰۰۷: ۱۳۰] ناگایی به مهرگ شاعیر ناخاته به رده م ترس و لهرز، به لکو هوشیارانه له به رده م بوونی دا رای ده گریته و ئازایانه بوونی خوی دهر ده کات:

ههستی ئه وهی روژنك له روژان کۆتاییم دیت
وام لی ئه کات له ئاره زوه کانه شه رم نه که م
کیشهی مردن ئه وه به که نییه، به لکو روئهدات
کیشهی ژیان ئه وه به به شتیه به که درووست کرا وه
تهحه مولی ئه وه ناکات زور بخایه نیت
له گهل ئه وه ش دا که ژیان خوی روژانه به
به لأم مروف و راهاتوه بیخاته داهاتوه
ئه وانیه رۆحیان چۆله تیناگهن من باسی چی نه که م
روچی چۆل ئه وه به هیشتا جیهان نانا سیت. [۲۰۱۲ : ۲۹].

شاعیر به ناگایه له وهی روژنك دهر پیریت و کۆتایی دیت، بویه ره سه نانه ئاره زوه کانی دهر دهر پیریت و شه رم ناکات، ئه مه ش جۆریکه له ئازادی و سه ره به ستی، چونکه به ره به رست و سنوره کانی به رده م ئاره زوه کانی لاداون، همیشه نه ریت و هیزه داگیر که ره کانه و سیسته می بالاده ست ئازادی مروف زهوت ده که ن و ئاره زوه کانی سه رکوت ده که ن، به لأم مهرگ بۆته هوی ئه وهی دازاین شه رم له ئازادییه کانی و ئاره زوه کانی نه کات و سه ره به ستانه روو له بوونی خوی بکات. هه ر لهم کۆپله به یه سه ره وه دا شاعیر گوزارشت له حقیقه تى مهرگ ده کات ئهوش خه سه لته می مهرگه وهك رووداو: (کیشهی مردن ئه وه به که نییه، به لکو روئهدات) ئه مه گوزارشتیکى ته و او بوونگهرانه به، چونکه هایدیگهر و زور به ی فه یله سه وفانی بوونگهر باس له وه ده که ن که مردن (ئه گهر) ه، ئه گهریش ئه وه به که هیشتا نییه به ره جه سه ته نییه، به لکو روودهدات، ههروهك هایدیگهر لهم باره به وه ده لئ: "مردن ئه گهریکى بوونی دازاینه، که دازاین

- the Heidegger (2009) reader, edited by: Gunter figal, translated by: jirome veith, Indiana university press.
- Heidegger, martin , letter on humanism, translated by: frank A. Capuzzi.
Sarchawe website : http://pacificinstitute.org/pdf/Letter_on_%20Humanism.pdf